

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

ЄФІМОВА Марія Петрівна

УДК 7.012: 087.5 (477) (043.3)

**ДИЗАЙН ДИТЯЧОЇ КНИГИ УКРАЇНИ:
ПРОЕКТНО-ХУДОЖНІ ПРИНЦИПИ І ЗАСОБИ**

Спеціальність 17.00.07 — Дизайн

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківській державній академії дизайну і мистецтв
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, професор
Бойчук Олександр Васильович
Харківська державна академія дизайну і мистецтв,
Заслужений діяч мистецтв України,
завідувач кафедри дизайну

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Лагутенко Ольга Андріївна
Національна академія образотворчого мистецтва
і архітектури,
професор кафедри теорії та історії мистецтв

кандидат мистецтвознавства, доцент
Яремчук Олена Миколаївна
Київський національний університет
будівництва та архітектури,
доцент кафедри рисунку та живопису

Захист відбудеться 28 січня 2016 року о 12:00 год. на засіданні спеціалізованої
вченої ради К 64.109.01 у Харківській державній академії дизайну і мистецтв за
адресою: 61002, м. Харків, вул. Мистецтв, 8.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківської державної академії
дизайну і мистецтв за адресою: 61002, м. Харків, вул. Мистецтв, 8.

Автореферат розісланий « 28 » грудня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є.О. Котляр

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Дитяча книжка – це універсальна скомпонована цілісна система світоглядних концепцій, котра формує загальне бачення світу в дитини й утворює її соціальну позицію. Сучасна українська книга є важливим чинником інформаційної культури, здатним виконувати навчальну та виховну функції. Водночас вона майже не розглядається дослідниками якості як художньо-естетичний феномен. Проте не викликає заперечень, що концентрація наукової думки навколо цієї проблеми здатна допомогти в осягненні сутності книги та її можливостей як об'єкта дизайну – потужного засобу виховання культури особистості та фундаменту для духовного розвитку цілої нації.

Питання якісного дизайну дитячої книги в умовах розвитку ринкових відносин в Україні стають все більш актуальними. На сьогодні дитяча книга перетворилася із складової частини дитячої літератури в цілісний самостійний та багатофункціональний дизайн-об'єкт. Книга як модель сприйняття світу дитиною зумовлює необхідність розробки концепції, яка базується на вікових, психологічних особливостях дитини та забезпечує якісний рівень проектування різноманітних типологічних груп дитячих книг. Існуюча класифікація дитячих видань не відповідає реаліям ринку і потребує реформування. Також існує потреба створення універсальної типології дитячої книги з урахуванням співвідношення специфіки сприйняття дитини та функціонально-конструктивних рішень.

Інтенсивний розвиток науки та впровадження технологічних інновацій обґрунтували необхідність суттєвої ревізії структурних рівнів дитячої книги – змістового, образотворчого, архітектонічного. На перший план у книговидавничій справі України вийшла проблема вирішення елементарної композиційної та графічної узгодженості структурних рівнів з позицій дизайну, у тому числі й підпорядкованості різних компонентів формотворення єдиному архітектонічному задуму. Сучасні умови проектування дитячих книг вимагають відповідної художньої грамотності та здатності створювати естетично-виразну форму з урахуванням національно-культурних традицій та глобалізаційних тенденцій. Пошуки нових шляхів у дизайні дитячої книги України потребують розширення діапазону стилістичних особливостей, художніх засобів, прийомів формотворення та технік виконання в контексті українського менталітету як цілісної системи національних ідентифікаційних ознак. Проблема ідентифікації дитячої книги визначає своєчасність глибокого дослідження особливостей її дизайну в національному контексті й окреслення напрямів формотворення та образотворення дитячої книжки відповідно до засад семантики. Це обумовлює необхідність визначення нової моделі розвитку дитячої книги, яка б забезпечила поєднання структурних рівнів книги на засадах національних традицій у тісній взаємодії зі світовими інноваціями. Окреслена модель спроможна забезпечити гармонійну взаємодію національно-орієнтованого дизайну з глобалізаційними тенденціями, які активно проявляють себе у практиці проектування дитячої книги.

Зв'язок роботи з науковими темами. Роботу здійснено в контексті виконання держбюджетної НДР Харківської державної академії дизайну і мистецтв: «Методичні аспекти теорії творчості, матриці символів, атрибутів сакрального мистецтва при формуванні світоглядних понять» (№ державної реєстрації 0314U003934) на 2014–2016 рр. яка спрямована на реалізацію Постанови Кабінету міністрів України від 20.01.1997 року за № 37 «Про першочергові заходи щодо розвитку національної системи дизайну та ергономіки і впровадження їх досягнень у промисловому комплексі, об'єктах житлової, виробничої і соціально-культурної сфер».

Мета роботи – виявлення особливостей дизайну сучасних дитячих книг в Україні. Мета обумовлює розв'язання наступних **задач**:

- проаналізувати ступінь вивчення проблеми у вітчизняних та зарубіжних джерелах;
- прослідкувати розвиток дитячої книги у світовому та вітчизняному контекстах та виявити дизайн-особливості сучасної продукції видавництва України;
- сформулювати типологію та класифікації дитячої книги;
- виділити структурні рівні дитячої книги та розглянути її як продукт синтезу вербальної та графічно-зображальної інформації;
- визначити художньо-естетичні та технологічні аспекти проектування;
- проаналізувати взаємодію національних та глобалізаційних чинників у дизайні дитячої книги у взаємозв'язку з інноваційними напрямками, принципами та засобами проектування;
- окреслити та запропонувати для професійного розгляду універсальну модель розвитку дизайну дитячої книги.

Об'єкт дослідження – дитяча книга України як носій інформаційно-виховних, художньо-естетичних і технологічних якостей продукту національної культури.

Предмет дослідження – принципи проектування та професійні засоби створення дизайну вітчизняної дитячої книги.

Хронологічні межі дослідження. У роботі розглядається дизайн дитячої книги за часів державної незалежності України (1991–2015 рр.). Але до аналізу залучені зразки книг (від III-го тис. до н. е. – до кін. XX ст.), які дозволяють виявити дизайн-особливості дитячих видань на різних етапах розвитку.

Географічні межі дослідження. У дисертаційному дослідженні розкрито художнє оформлення дитячих книг України. Для порівняння проаналізовано досвід проектування дитячих видань провідних країн Європи, а також Японії, США, Канади. Вибір даного емпіричного матеріалу обумовлений провідним положенням цих країн у проектуванні дитячих книг.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення задач дослідження було використано такі методи: порівняльно-історичний, хронологічний, мистецтвознавчий, узагальнення та систематизації, типологічний, моделювання, проектного прогнозування.

У дослідженні задіяні електронні, друковані літературні та графічні матеріали, візуально вивчено зразки різних видів дитячих книг.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у даній роботі *вперше*:

- розглянуто дитячу книгу України як продукт синтезу різних видів художньо-проектної та мистецької діяльності, а також як цілісний організм, що ґрунтується на тісному переплетенні структурних рівнів: змістового, образотворчого, архітектонічного;

- подано цілісне бачення розвитку дитячої книги в Україні та світі з урахуванням впливу національних та глобалізаційних тенденцій розвитку дизайну;

- розроблена універсальна система типології дитячих книг, що базується на технічних способах представлення інформації – друкованому, електронному та альтернативному;

- запропоновано модель розвитку дизайну дитячої книги, яка окреслює її пріоритетні складові та вектори удосконалення та враховує національні й глобалізаційні чинники.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що результати наукового дослідження можуть бути використані у науково-теоретичних роботах, пов'язаних із проектуванням дитячих книг, у процесі розробки перспективних програм розвитку вітчизняного дизайну, а також як предмет для широкої наукової дискусії та обговорення у професійному середовищі.

Практичне значення роботи. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані у навчально-методичній роботі, в практиці дизайнерів-проектувальників дитячих книг і для вирішення окремих проектно-художніх або технічних проблем у процесі створення поліграфічних та інших видань.

Особистий внесок здобувача полягає у створенні універсальної типології та класифікації дитячих книг, що базуються на технічних способах представлення інформації та побудові моделі розвитку дитячої книги, яка враховує національні та глобалістичні чинники проектування. Основні результати дослідження отримані дисертантом особисто.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на всеукраїнських та міжнародних конференціях: ІХХ Всеукр. наук.-практ. конф. «Інноваційний потенціал української науки – ХХІ сторіччя» (Запоріжжя, 2013 р.), доповідь: «Сучасний стан і перспективи розвитку дитячої книги в Україні»; Всеукр. наук.-практ. конф. «Традиції та новації в дизайні» (Луцьк, 2013 р.), доповідь: «Видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»: тенденції книжкового дизайну»; Міжнар. наук.-практ. конф. «Інноваційний потенціал світової науки – ХХІ сторіччя» (Запоріжжя, 2014 р.), доповідь: «Дизайн тактильної ілюстрації для дітей із вадами зору»; VIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2014 р.), доповідь: «Видавництво українських дитячих книг шрифтом Брайля»; Міжнар. наук.-метод. конф. «Реклама як художньо-комунікативні практики» (Харків, 2014 р.), доповідь: «Проектування тактильних книг для дітей із вадами зору в Україні та за кордоном»; ХХІ Міжнар. заочна наук.-практ. конф. «Наукова дискусія: питання філології, мистецтвознавства і культурології» (Москва, 2014 р.), доповідь: «Тактильна книга для дітей з вадами зору: світові тенденції та

українські реалії»; XI Міжнар. наук.-практ. конф. «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2015 р.), доповідь: «Книга як модель сприйняття світу дитиною»; III Міжнар. наук.-практ. конф. «Теорія та практика дизайну» (Київ, 2015 р.), доповідь: «Видавництва дитячої книги в Україні: новітні видавничі технології». Результати дослідження обговорювалися на кафедрі дизайну ЛНТУ та на кафедрі дизайну ХДАДМ.

Наукові результати впроваджені в навчальний процес підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів зі спеціальності «Дизайн» (спеціалізація «Графічний дизайн») під час розробки навчально-методичних комплексів з дисциплін «Основи дизайн-проекування», «Образна і морфологічна трансформація об'єктів», «Дизайн-проекування».

На основі отриманих результатів розроблено навчальний посібник «Дитяча книга: проектування друкованих видань» для студентів напряму підготовки 6.020207 «Дизайн» спеціалізації «Графічний дизайн» усіх форм навчання на кафедрі дизайну Луцького національного технічного університету.

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено в семи наукових фахових виданнях, що входять до переліку МОН України (загальним обсягом 2,8 др. арк.) та в закордонній публікації (Лондон).

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (207 позицій) та додатків: (21 таблиця, 162 ілюстрації).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми; визначаються мета, задачі, об'єкт, предмет, методи та територіальні й хронологічні межі дослідження; вказано наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, можливості їх застосування; подано інформацію щодо апробації основних результатів дослідження; відомості про структуру й обсяг дисертації.

У **РОЗДІЛІ 1 «ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ»** висвітлено найважливіші здобутки вітчизняних і зарубіжних науковців у контексті обраної теми, зроблено проаналізовано спеціальну літературу, розкрито джерельну базу та методика роботи.

У **підрозділі 1.1. «Стан наукової розробки теми»** представлено історичний, книгознавчий, мистецтвознавчий, технологічний, педагогічний, психологічний підходи до висвітлення обраної теми вітчизняними та закордонними науковцями.

Проблеми історичного розвитку та формування дитячої літератури в контексті книговидання та культурного життя України почали активно досліджуватися з другої половини ХХ ст. Увага приділялася питанням української книжкової графіки, ілюструванню та колористиці. Вивчення проблем типографіки заклало наукову основу для введення інновацій у проектування дитячої книги. Дослідження дизайну дитячої книги ХХ – поч. ХХІ ст. переважно торкнулися дитячої книжки-іграшки. Аспекти книжкового дизайну доби постмодернізму засвідчили перевагу комерційних підходів та

тяжіння проектування дитячої книги до інтелектуальної дорослої естетики, хоча й висвітили необхідність розширення ігрових функцій видання, використання інноваційних технологій та матеріалів. Дотичними до теми дослідження стали публікації педагогічного та психологічного характеру, що дозволили розглянути книгу як модель сприйняття дійсності дитиною. Активне поширення глобалістичних ознак у проектуванні дитячої книги України засвідчили необхідність пошуків національної ідентифікації.

Доведено, що проблема проектування української дитячої книги в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства висвітлювалась лише фрагментарно і не стала предметом ґрунтовних наукових досліджень.

В умовах відсутності системних досліджень з методології дизайн-проектування української дитячої книжки залишається невизначеною й концептуальна модель її розвитку. В свою чергу, це не дозволяє реалізувати потенціал дитячої книжки в Україні та вивести її на світовий конкурентоспроможний рівень. Такий стан справ вимагає нової постановки питання, яке передбачає моделювання книги як системного об'єкта і його проектування на стику різних областей діяльності.

У *підрозділі 1.2. «Джерельна база та методи дослідження»* розкрито джерельну базу та методіку роботи. Досягнення наукової мети та вирішення завдань дисертаційної роботи здійснювалося шляхом застосування послідовної методології дослідження, яка базується на системному підході та використанні низки методів: порівняльно-історичного, хронологічного, типологічного, методів моделювання та проектного прогнозування. В рамках мистецтвознавчо-дизайнерської парадигми були задіяні методи композиційного, художньо-графічного, функціонального, конструктивно-технологічного, ергономічного аналізу.

Базовим підґрунтям даної роботи стали наукові видання з різних галузей науки, мистецтва, техніки, однак у рамках дисертації вони розглядалися лише опосередковано. Використані в дисертації джерела інформації можна розділені на такі групи: 1) друковані джерела інформації наукового характеру (монографії, дисертації, збірники наукових праць, матеріали конференцій); 2) інформаційні джерела інформації (каталоги та матеріали виставково-ярмаркової діяльності); 3) інтернет-ресурси.

Вивчення фундаментальних наукових праць, аналіз фахових видань і публікацій, розгляд значної кількості типологічно різноманітних зразків дитячих видань засвідчили незадовільний стан наукової розробки обраної теми і, відповідно, актуальність проведення комплексного дослідження дизайну дитячої книги України.

РОЗДІЛ 2 «ЕВОЛЮЦІЯ ДИТЯЧОЇ КНИГИ УКРАЇНИ: ЕТАПИ РОЗВИТКУ, ТИПИ ВИДАНЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ» представляє дослідження розвитку дитячої книги у світовому та вітчизняному контекстах. У розділі проведено аналіз продукції видавництва; розглянуто дитячу книгу як модель сприйняття світу дитиною; запропоновано типологію та представлено низку класифікацій дитячої книги.

У підрозділі 2.1. «Основні етапи формування дитячої книги у світі та Україні» розглядається дитяча книга у світовому та вітчизняному контекстах.

2.1.1. «Історія розвитку дитячої книги у світовому контексті». Проведені дослідження засвідчили, що розвиток основних етапів формування дитячої книги в Україні та світі здійснювався несинхронно.

Встановлено, що еволюція дитячої книги України відбувалася впродовж п'яти етапів у контексті світових інновацій. На першому етапі (*рукописний етап*, X – XII ст.) дитячі книги були тісно пов'язані з релігією; мали найпростішу форму кодексу й оформлювались невеликою кількістю зображень. У XI – XIV ст. з'являються рукописні посібники навчально-пізнавального спрямування, які окрім навчальної функції виконували й виховну. Другий етап (*друкарський період* XIII – XV ст.) характеризується поступовим переходом від рукописної книги до друкованої. В основі її формотворення лежав змістовий аспект, що визначав навчальну функцію книги. У XVI – XVIII ст. з'являється значна кількість друкованих книг для дітей (абеток, букварів, граматики) і розширюється перелік жанрів дитячої літератури (настанови, бесіди, повчання). Третій етап (XVII – XVIII ст.) характеризується виділенням дитячої літератури в окрему групу та розширенням її типологічного й тематичного складу (довідники, словники, енциклопедії). У цей період прослідковується ускладнення конструктивної основи та поява нових різновидів книг. Масове видавництво дитячих книг XIX – поч. XX ст. (четвертий етап) супроводжується подальшим розширенням конструктивних різновидів дитячих книжок на фоні інтенсивного розвитку типографських і технологічних інновацій. Кін. XX – поч. XXI ст. (п'ятий етап) ознаменувався посиленням ролі електронної книги в суспільстві, що характеризується мультифункціональністю представлення інформації (мультимедійні, інтерактивні видання). Відзначено динамічний поступ дитячої книги в провідних країнах світу, що пов'язано з розвитком виробничих потужностей та втіленням інноваційних технологій у дизайн. В Україні ця тенденція прослідковується менш виразно і має дещо стихійний характер, що пов'язано з економічною нестабільністю та відсутністю необхідної кількості висококваліфікованих спеціалістів.

2.1.2. «Розвиток дитячої книги у період становлення української держави». Аналіз розвитку вітчизняної дитячої книги у контексті світової історії засвідчує низку відмінностей, пов'язаних із соціально-економічними та політичними подіями. На етапі розбудови України як незалежної держави відбувається поступове подолання стереотипів моноідеологічного суспільства, становлення національного середовища, з'являється нове бачення дизайну дитячих книг на тлі формування глобального інформаційного простору.

Виділені періоди розвитку вітчизняної дитячої книги (*рукописний* XI – XV ст.); період *становлення друкарства* (XVI – XVIII ст.); період *поширення та розквіту друкарства* (XIX – XX ст.); *період запровадження інноваційних технологій* (кін. XX – поч. XXI ст.) засвідчили особливості процесу формування національних традицій у сфері книговидавництва. Встановлено, що важливою особливістю еволюції книги є процес синтезу проектних методів та запозичених технологій із власними пошуками художнього образу. Проте

цей розвиток відбувається надто повільними темпами. Художнє оформлення видань здійснюється на основі врахування вікових особливостей дитини, її психологічного сприйняття. На початку XXI ст. проектування дитячої книги пов'язане з охопленням усіх вікових категорій. Відбувається впровадження інновацій, що базуються на використанні новітніх технологій та матеріалів, запроваджуються нові види книг, в першу чергу, електронні видання, які характеризуються багатофункціональністю.

Підрозділ 2.2. «Видавництва дитячої книги за часів державної незалежності (1991–2015 рр.)». Доведено, що порівняно зі світовим розвитком, дизайн дитячої книги в Україні зростає повільнішими темпами. Втім, з кожним роком збільшується загальна кількість видавництв, що застосовують нові методи конструювання та оформлення дитячих книг, завдяки чому конкурентоспроможність останніх зростає. Видання дитячої літератури в Україні поширюється нерівномірно: найбільша кількість спеціалізованих видавництв зосереджено у Центральній, Східній та Західній Україні. Вони забезпечують виготовлення широкого спектру дитячих книг за типологічними та функціональними критеріями. Книги для дітей дошкільного віку Центральної та Східної України характеризуються ігровим спрямуванням. У Західній, Північній та Південній Україні переважно виготовляють навчально-пізнавальні дитячі видання для середнього та старшого шкільного віку. Перевагу створенню художньої та навчальної літератури надають видавництва Заходу України.

Показано, що активне використання світових технічних і технологічних інновацій забезпечило появу різних конструкцій дитячих книг ігрового спрямування у Східній (Харків) та Центральній Україні (Київ). Домінування книги-кодексу серед поліграфічних видань відзначено в усіх регіонах України. Поодинокими є експериментальні розробки тактильних та екстерорецептивних видань (видавництва Західної України), електронних видань, зокрема аудіо- та мультимедійних (видавництва Центральної (Київ) та Західної України (Львів)). Хоча саме такі інноваційні розробки презентують новий етап розвитку вітчизняної дитячої книги.

Підрозділ 2.3. «Книга як модель сприйняття світу дитиною». На етапі кардинальної зміни дитячої книги, появи технічних носіїв і технологічних інновацій, важливо підкреслити особливе значення книги в процесі формування дитячого світогляду.

Доведено, що книга для дитини виступає моделлю сприйняття світу. Ця модель формується через інтерпретацію функціонального призначення, визначає концептуальну основу видання та обґрунтовує появу нових підвидів дитячих книг. Освітньо-пізнавальна функція історично визначала релігійну, навчальну, інформаційно-пізнавальну, художньо-естетичну концепції та стала основою навчально-пізнавальних видань. Використання ігрової функції (концепція гри) обумовило появу ігрових видань, а прагнення дитини до конструювання та моделювання (концепція творчості) – творчо-моделювальних видань. Синтез описаних функцій окреслив явище мультифункціональності, яке

стало доміантною характеристикою електронних видань, а посилення взаємодії книги з дитиною забезпечило підвищення комунікативності.

Підрозділ 2.4. «Типологія дитячої книги». Функціональність, конструктивні та технологічні особливості визначили типологію дитячої книги, яка формується на основі типологічних одиниць: рід (дитяча книга як об'єкт дизайну), вид (за способом представлення інформації), підвид (за функціональною особливістю), типологічна група (за функціонально-конструктивними особливостями), типологічна підгрупа (за конструктивними особливостями). За способом представлення інформації виділено три види дитячої книги: друкований (друкована інформація), електронний (електронна віртуальна інформація) та альтернативний (книга як засіб комунікації у предметно-просторовому середовищі) формати видання. За функціональними особливостями виділено п'ять підвидів дитячих видань (друковане навчально-пізнавальне видання, друковане ігрове видання, друковане творчо-моделювальне видання, електронне мультифункціональне видання, альтернативне комунікативне видання), що засвідчили розширення функцій дитячої книги. Функціонально-конструктивні особливості окреслили появу типологічних груп у друкованому (книга-кодекс, карткова книга, книга-розмальовка, книга-саморобка, книга-конструктор, книга-трансформер); електронному (аудіовидання, мультимедійне видання та інтерактивне видання) та альтернативному (книга-промисловий виріб, книга-середовище) форматах видань. Кожна типологічна група розділяється на типологічні підгрупи за конструктивними особливостями, що окреслює різноманітність проектних підходів до створення кожного видання.

Підрозділ 2.5. «Класифікація дитячої книги». У межах типології здійснено класифікацію дитячої книги за віковим критерієм (книги для дошкільного віку, молодшого шкільного віку, середнього та старшого шкільного віку), за способом сприйняття (візуальні, звукові, тактильні, густусні, ароматні дитячі книги) та за способом роботи з книгою (перегортання, складання/розкладання, вмикання/вимикання). Типологічна та класифікаційна різноманітність дитячих книг потребує переосмислення професійних підходів до розробки концепцій і засобів проектування, оновлення технологій створення, що забезпечить конкурентоздатність даного виду продукції.

У **РОЗДЛІ 3 «ПРОФЕСІЙНІ АСПЕКТИ ДИЗАЙНУ ДИТЯЧОЇ КНИГИ»** виділено структурні рівні дитячої книги (змістовий, образотворчий, архітектонічний); розглянуто особливості взаємодії шрифту, художньо-графічного оформлення та конструктивних рішень дитячих книг; охарактеризовано художньо-технологічні процеси створення дитячих видань.

У *підрозділі 3.1. «Структурні рівні дитячої книги»* визначено, що дитяча книга як цілісний об'єкт синтезує в собі три основні структурні рівні – змістовий, образотворчий та архітектонічний. Змістовий рівень як носій вербальної інформації віддзеркалює головну ідею (концепцію) твору та є основою проектування дитячих книг. Образотворчий рівень реалізується через графічно-зображальну інформацію (ілюстрація, шрифт, декоративні елементи), тісно пов'язану із змістом. Архітектонічний рівень ґрунтується на змісті

літературного твору, який визначає художньо-проектні особливості образотворчого рівня, та забезпечує утворення об'ємно-просторової форми дитячого видання. Вказано, що книга як дизайн-об'єкт є результатом органічного синтезу структурних рівнів, які визначають загальний характер генерації тенденцій у проектуванні дитячої книги.

Підрозділ 3.2. «Книга як продукт синтезу літературної та художньо-проектної творчості». Доведено, що кожен із структурних елементів видання (шрифт, зображення, об'ємно-просторова форма) є важливим для визначення сутності дитячої книги.

3.2.1. «Роль шрифту в типологічному різноманітті дитячої книги». Вербальна інформація передається через типографські (набірні, текстові), декоративні та акцидентні шрифти. Розмір, накреслення, композиція шрифтової інформації визначається змістом, залежить від віку дитини та виду видання. У друкованій книзі застосовується класична статична типографіка – графічне оформлення друкованого тексту засобами набору та верстки; в мультимедійній та інтерактивній – кінетична, яка оперує засобами анімації форми (формальна трансформація), простору (просторова трансформація), кольору (кольорова трансформація).

3.2.2. «Ілюстрація: інформативно-пізнавальні та емоційно-художні аспекти». Наголошено, що ілюстрація як активний інформаційний канал пов'язаний із віком дитини, визначає характер сприйняття книги, відіграє важливу роль у формуванні проектної концепції видання. Художньо-технічні особливості виконання ілюстрацій визначають їх типи (шрифтовий, предметний, сюжетно-тематичний, орнаментально-декоративний, символічний). Пошуки нових методів імітації об'ємності та стилістики в межах площини аркуша друкованої дитячої книги здійснюються шляхом застосування традиційних (графічні, живописні) та новаторських (аплікація, витинанка, пластилінова пластика, колаж, комп'ютерна графіка) способів. Вихід за межі аркуша відбувається за рахунок конструктивних змін об'ємно-просторової структури зображення (площинні та рельєфні (барельєфна, горельєфна) ілюстрації). Прагнення до динаміки в ілюстрації реалізується через використання програм комп'ютерної графіки та набуває поширення в ілюструванні електронних форматів видань.

В електронному форматі видання ілюстрація стає мультимедійною й акумулює аудіо-, відео-, графічну та анімаційну зображальну інформацію, збільшуючи можливості інтерактивної взаємодії книги з читачем. Ілюстрація в альтернативних виданнях матеріалізується в середовищі як декоративний елемент (книга-промисловий виріб) або виступає як засіб організації предметно-просторового середовища (книга-середовище). Образотворча концепція альтернативних дитячих видань синтезує в собі площинну та об'ємну ілюстрації і комп'ютерні технології.

3.2.3. «Конструктивні рішення дитячої книги». Доведено, що розвиток структурних рівнів друкованої дитячої книги відбувається шляхом поступового переходу площини в об'єм, що засвідчують трансформації книжкового блоку та ілюстрацій. Трансформація книжкового блоку передбачає три конструктивні

системи: 1) один книжковий блок; 2) поєднання декількох книжкових блоків (один під одним, один біля одного, один в одному); 3) розкладний книжковий блок. Трансформація ілюстрацій забезпечує формування конструкції видання та передбачає площинну (відбувається на поверхні площини розвороту) й об'ємну (перехід зображення в об'ємно-просторову структуру) трансформації.

На відміну від конструктивних пошуків друкованого видання, в електронному (мультимедійне, електронне, інтерактивне) – конструкція дитячої книги віртуалізується або повністю зникає (аудіовидання). Виявлено, що імітація властивостей та ознак матеріальної друкованої книги у електронних виданнях відбувається засобами відео-технологій. Показано, що у електронних форматах видань матеріальність книги відсутня; внутрішній зміст моделюється у віртуальному середовищі, а альтернативний формат видання набуває реальної предметності через реалізацію в середовищі.

Підрозділ 3.3. «Процес художньо-технічного проектування дитячої книги». Розглянуто інструментарій та матеріали у виготовленні дитячих видань, виявлено технологічні складові творення дитячої книги.

3.3.1. «Інструменти та матеріали». Гармонійне поєднання структурних рівнів у дитячому виданні здійснюється засобами художньо-технічного інструментарію проектування через поєднання матеріалу та конструкції. Сьогодні на українському ринку найбільш поширеним матеріалом для виготовлення друкованих дитячих книг залишається папір та картон (книга-кодекс, карткова книга, книга-панорамка, книга-гармошка). Вплив інноваційних світових тенденцій та пошук нових виразних можливостей у дизайні дитячої книги в Україні призвів до розширення асортименту матеріалів, нетрадиційних для книговиробництва (дизайнерські види картону, тканина з натуральних волокон, хутро, дерево, пластик, поліетилен та їх поєднання).

3.3.2. «Технологічні складові творення дитячої книги». Творення дитячої книги передбачає тісне переплетення технологічних процесів виготовлення поліграфічної продукції, електронних продуктів, промислових виробів та дизайну середовища. Професійні аспекти формотворення книги базуються на використанні дизайнером як універсальним фахівцем різноманітних матеріалів, конструкцій та технологій, що розвиваються в контексті глобалізаційних та національних тенденцій.

У РОЗДІЛІ 4 «СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ І ПРИЙОМИ ФОРМОТВОРЕННЯ ДИТЯЧОЇ КНИГИ УКРАЇНИ» виявлені глобалізаційні та національні чинники в дизайні дитячої книги; виділені інноваційні технології в її проектуванні, обґрунтовано модель розвитку дизайну дитячої книги.

Підрозділ 4.1. «Глобалізаційні та національні чинники в дизайні дитячої книги». З'ясовано, що розвиток дитячої книги України відбувається в контексті світових інновацій, а глобалізаційні процеси торкаються змістового, образотворчого, архітектонічного структурних рівнів дитячої книги. Змістовий аспект глобалізації, проявляючись у трансформації жанрового (копіювання сюжетів та образів страшилок, коміксів, дитячих детективів, фентезі) та мовного (використання перекладних творів) світового простору, призводить до нівелювання певних рис національної літератури. Негативний вплив змістового

навантаження на формування образотворчої та конструктивної основи дитячої книги можна помітно пом'якшити шляхом використання народних тем та сюжетів, органічного мовного простору та усталених звичаїв організації твору. Це дозволить зберегти національні ознаки у змістовому аспекті як сутнісної основи формування дитячої літератури.

Глобалізаційні світові тенденції на образотворчому рівні торкаються типографіки та елементів ілюстрування. Виявлено, що для процесів глобалізації показовим є використання стандартизованих шрифтів у графічних програмах. Пошуки оригінальної шрифтової стилістики поодинокими українськими видавництвами засвідчує наявність високого проектного потенціалу майстрів графічного дизайну. З'ясовано, що створення типографіки дитячих книг відбувається наступними шляхами: 1) використанням шрифтових форм, що вже існують; 2) оновленням першоджерел шрифтової графіки; 3) творчою трансформацією нових акцидентних форм. Невід'ємною складовою національного дизайну дитячої книги стає застосування традиційних українських шрифтів.

Доведено, що глобалістичні тенденції ілюстрування проявляються у використанні колажу (від політипажу до змішування стилів), запозиченні з іноземних видань художньо-графічних елементів популярних в останні роки стилів (мінімалізм, примітивізм, гіперреалізм). Ці тенденції також віддзеркалюються в застосуванні комп'ютерної графіки (прийоми поєднання унікального матеріалу зі стандартизованою комп'ютерною обробкою) та способах (імітація ручних технік ілюстрування, фактури) роботи над ілюстрацією. Наголошено, що рушієм глобалізаційного процесу також виступає тривимірна графіка, котра активно впроваджується для створення зображень на площині екрану (інтерактивні книги з 3D-сценами) або аркуша друкованої продукції (друковані видання). Проте на образотворчому структурному рівні українських дитячих видань спостерігається збереження національних рис, що втілюються через ретельну деталізацію елементів навколишнього середовища та гармонійне поєднання ілюстрації й тексту в заповненні сторінкового поля. Досліджено, що кожна із п'яти типів ілюстрацій (шрифтова, предметна, орнаментально-декоративна, символічна, сюжетно-тематична) містить прояви національних ознак (використання українських графем, образів, стилістики народного декоративного мистецтва, етнічних символів). Разом з тим, вказано, що процес проектування української книги на архітектонічному рівні здійснюється під впливом глобалістичних тенденцій. Варіативність та багатофункціональність нових конструктивних форм дитячих книг присутня на українському ринку, головним чином, за рахунок досягнень світових видавничих технологій, інженерії та комп'ютерних інновацій.

У роботі розмежовано дві ідеологічні концепції розвитку дизайну дитячої книги України: зосередження на національних традиціях та залучення проектно-культурних досягнень інших країн. Так, видавництва Західної та Центральної України широко використовують традиційні для українського дизайну прийоми оформлення дитячої книги. У дизайні видань Східної та Південної України спостерігається мультикультурне поєднання художньо-

проектних концепцій. Дизайн, претендуючи на глобальну значущість, усе більше відокремлюється від національних коренів, що призводить до втрати самобутності та національно-культурної ідентичності. Поштовхом до прогресивного розвитку українського книжкового дизайну має стати повернення до національних джерел у синкретичної взаємодії з передовою світовою практикою.

У підрозділі 4.2. «Інноваційні технології проектування і виробництва» виявлено присутність базисних та удосконалених інновацій за ступенем новизни в дитячій книзі. Базисний тип інновацій реалізується через відкриття та винаходи у сфері техніки й технологій, є абсолютно унікальним й забезпечує формування нових видів дитячих книг (друковані, електронні, альтернативні формати видань). Удосконалений тип інновацій передбачає якісне поліпшення тих чи тих характеристик видання (зміна конструкції, додаткових елементів, матеріалів) та окреслює появу підвидів, типологічних груп та підгруп. Доведено, що однією з найбільш поширених інноваційних тенденцій удосконаленого типу в дизайні друкованих видань є трансформація дизайн-форми на основі матеріалів (барвники, істивні матеріали, розроблені в контексті питань екологічності) та конструкції (анімування елементів, використання оптичних та електричних явищ). Застосування удосконалених інновацій технічного характеру (комбінування друкованої книги з електронним пристроєм, проєціювання зображень, трансформація зовнішньої форми електронної книги, створення ілюзії перебування в просторі книги за рахунок матеріальних і віртуальних інсталяцій, технічна театралізація) призводить до зближення друкованої, електронної та альтернативної форм видань та утворення їх комбінацій.

У тексті розділу акцентується увага на *візуальності, анімаційності, інтерактивності та віртуальності* як основних принципах у проектуванні дитячої книги. Ці принципи засвідчили перехід імітації об'єму на площині до матеріалізації візуальних образів книги в реальному та віртуальному середовищах, що є важливим з точки зору психо-емоційного розвитку дитини.

Підрозділ 4.3. «Модель розвитку дизайну дитячої книги: програмні засади та професійні засоби». Розроблено модель формування конкурентоспроможного дизайну дитячої книги на основі новітніх досягнень науки та збереження при цьому глибинної сутності української культури. Модель схематично представлена у вигляді циліндра. Її основою є вертикальна вісь, що виступає уособленням національної складової як тісного переплетення змістового, образотворчого, архітектонічного структурних рівнів книги. Існування в постійному контакті зі світовими інноваціями (базисними та удосконаленими), які проходячи крізь усі структурні рівні, забезпечує зміни на кожному з них. Горизонтальні перерізи циліндра – це морфологічні частини дитячої книги (види, підвиди, типологічні групи, підгрупи), які утворені внаслідок перетину національної та глобальної складових, що динамічно розвиваються, рухаючись вздовж центральної вісі вгору.

Створена концептуально-схематична модель розвитку дитячої книги дозволяє визначити пріоритетні аспекти проектування, а саме: 1) збереження та

прогресивний розвиток української культурної автентичності, національних традицій та специфіки світосприйняття в графічно-зображальних елементах (типографіці, ілюстраціях, декорі); 2) використання світових інновацій у конструкціях, інструментах, матеріалах, опанування передових інтерактивних та мультимедійних технологій проектування; 3) активізація власного інтелектуально-творчого та виробничого ресурсу. За дотримання цих умов сучасна українська дитяча книга має реальні шанси стати якісною та конкурентоздатною на світовій арені.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розглянуто низку аспектів дизайну дитячої книги України: від історії становлення й розвитку до особливостей проектно-художнього та виробничого процесу її створення в сучасних умовах. Розкрито сутність дитячої книги як цілісного організму, що сформований на основі синтезу різних видів творчої діяльності. В контексті національних та глобалізаційних чинників проаналізовано стан вітчизняної сфери книговидавництва, окреслені перспективні напрямки та професійні дизайнерські засоби, запропонована концептуальна схема-модель розвитку дитячої книги. За результатами дослідження зроблено наступні висновки:

1. Не зважаючи на значний інтерес до окресленої теми з боку істориків, книгознавців, педагогів, психологів та інших фахівців, питання дизайну української дитячої книги на системному рівні дотепер ще не розглядалися. Поодинокі дослідження за цим напрямком розпочалися лише на межі ХХ – поч. ХХІ ст. і торкаються виключно дитячої книжки-іграшки. Разом із тим, проблема дизайну української дитячої книги потребує ґрунтовного дослідження книги як системного об'єкта, що формується на стику різних областей діяльності в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства.

2. Виявлено, що еволюція дитячої книги України відбувалася в контексті світових організаційно-технічних та художньо-проектних інновацій, які позначилися наступними етапами: перехід від рукописної книги до друкованої, виокремлення дитячої літератури в окрему групу, розширення її типологічного й тематичного складу, масове видавництво дитячої книги, переосмислення структурної цілісності та професійних засобів. Відзначено більш потужний розвиток дитячої книги у світі в порівнянні з Україною, що пов'язано із суспільно-політичними, економічними, технічно-технологічними, соціально-культурними причинами. Виділені наступні періоди розвитку вітчизняної дитячої книги: *рукописний* період (ХІ – ХV ст.); період *становлення друкарства* (ХVІ – ХVІІІ ст.); період *поширення та розквіту друкарства* (ХІХ – ХХ ст.); *період запровадження інноваційних технологій* (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.). Аналіз матеріалів цих періодів дозволив виокремити етапи формування національно-художніх особливостей в оформленні книжкових видань та опанування технологічних інновацій. Встановлено, що найбільш активні фази еволюції вітчизняної дитячої книги відбувалися в процесі синтезу художньо-проектних методів та запозичених технологій із власними пошуками художнього образу.

3. Показано, що сучасний процес видавництва дитячої літератури України характеризується зростанням кількості вітчизняних видавничих центрів та загальним підвищенням якісного рівня книжкової продукції. Для видавничого ринку України характерне регіональне позиціонування продукції: використання новітніх конструктивних рішень та розширення функціонального призначення (Східна та Центральна Україна), експериментальні розробки екстерорецептивних видань (Західна Україна), використання технологічних інновацій у дизайні електронної продукції (Центральна й Західна Україна, передусім міста Київ і Львів). На тлі інформаційних та інженерно-технологічних інновацій світового рівня дитяча книга видавництв західних та центральних регіонів України вирізняється інтенсивними пошуками національного образу, що проявляється через художньо-графічне оформлення видань.

4. З'ясовано, що книга для дитини виступає своєю моделлю сприйняття світу. Ця модель формується через інтерпретацію функціонального призначення (творчо-моделювальна, навчально-пізнавальна, ігрова, інформаційна функції), що визначає концептуальну основу видання (творча, освітня, релігійна, ігрова, комунікативна концепції) та обґрунтовує появу типологічних одиниць дитячої книги. Поєднання окреслених функцій у дизайні дитячих видань призвело до підвищення рівня комунікативності та виникнення явища мультифункціональності.

5. Технологічні, функціональні, конструктивні особливості обумовили принципи формування типології дитячої книги та виокремлення наступних типологічних одиниць: 1) *вид* (за способом представлення інформації: друкований (друкована інформація), електронний (електронна віртуальна інформація) та альтернативний (книга як засіб комунікації у предметно-просторовому середовищі)); 2) *підвид* (за функціональним призначенням: друковане навчально-пізнавальне видання, друковане ігрове видання, друковане творчо-моделювальне видання, друковане комбіноване видання, електронне мультифункціональне видання, альтернативне комунікативне видання); 3) *типологічна група* (за функціонально-конструктивними особливостями: книга-кодекс, карткова книга, книга-розмальовка, книга-саморобка, книга-конструктор, книга-трансформер; аудіовидання, мультимедійне, інтерактивне видання; книга-промисловий виріб, книга-середовище); 4) *типологічна підгрупа* (за конструктивними ознаками).

Сформована типологія окреслює різноманітність проектних підходів до створення дитячого видання. На основі типології виведено класифікацію дитячої книги за віковим критерієм (книги для дошкільного віку, молодшого шкільного віку, середнього та старшого шкільного віку), за способом сприйняття (візуальні, звукові, тактильні, густусні, ароматні дитячі книги), за способом роботи з книгою (перегортання, складання/розкладання, вмикання/вимикання).

6. Встановлено, що дитяча книга як цілісний об'єкт включає у себе три основні структурні рівні – *змістовий*, *образотворчий* та *архітектонічний*. Структурні рівні дитячої книжки тісно пов'язані та взаємодіють між собою,

тому книга як дизайн-об'єкт є результатом їх органічного синтезу. Змістовий рівень виступає ідеєю, формує задум та концепцію майбутнього дизайну дитячих книг. Образотворчий рівень втілюється через графічно-зображальну інформацію (ілюстрація, шрифт, декоративні елементи). Архітектонічний рівень забезпечує утворення об'ємно-просторової форми дитячого видання, яке побудоване на змісті літературного твору та графічно-зображальних особливостях образотворчого рівня.

7. Визначено художньо-технологічні аспекти взаємодії шрифту як каналу вербальної інформації, ілюстрації як художньо-образної інформації та конструкції як об'ємно-просторової форми вираження змісту. У друкованій книзі застосовується *статична* типографіка (оформлення друкованого тексту засобами *типографських, декоративних та акцидентних шрифтів*). У мультимедійній та інтерактивній – *кінетична*, яка оперує засобами анімації форми (формальна трансформація), простору (просторова трансформація), кольору (кольорова трансформація). Доведено, що художньо-технологічні особливості шрифтової, предметної, сюжетно-тематичної, орнаментально-декоративної, символічної ілюстрації спрямовані на досягнення об'ємності за рахунок використання традиційних та новаторських технік виконання (у межах площини аркуша) та конструктивних змін об'ємно-просторової структури зображення (площинні, барельєфні, горельєфні ілюстрації). Зазначено, що ілюстрація трансформується зі статичної (в друкованому виданні) в мультимедійну, яка поєднує аудіо-, відео-, графічну, анімаційну зображальну інформацію (в електронному виданні), а також стає частиною дизайн-концепції предметно-просторового середовища (в альтернативних виданнях).

Виявлено, що трансформації книжкового блоку (один книжковий блок; поєднання декількох книжкових блоків; розкладний книжковий блок) та ілюстрацій (площинна й об'ємна трансформації) забезпечують переосмислення конструктивних якостей видання та обґрунтовують перехід дитячої книги в об'ємно-просторову структуру. Проектування дитячої книги передбачає тісне переплетення технологічних процесів виготовлення поліграфічної продукції, електронних продуктів, промислових виробів та елементів дизайну середовища, а також використання різноманітних сучасних матеріалів і конструкцій.

8. Доведено, що глобалізаційні процеси позначаються на усіх структурних рівнях дитячої книги – змістовому (жанровий та мовний простори), образотворчому (стандартизовані шрифти, використання колажу, запозичення з іноземних видань популярних стилів мінімалізм, примітивізм, гіперреалізм) та архітектонічному (запозичення досягнень світових видавничих технологій, комп'ютерних інновацій у формотворенні книги).

Виділено дві ідеологічні концепції розвитку дизайну дитячої книги України: зосередження на національних традиціях та залучення проектно-культурних досягнень інших країн. Так, видавництва Західної та Центральної України порівняно ширше застосовують традиційні для українського дизайну прийоми оформлення дитячої книги. В дизайні видань Східної та Південної України спостерігаються тенденції звернення до мультикультурних художньо-проектних концепцій.

9. За ступенем новизни виявлено присутність базисних та удосконалених інновацій у дитячій книзі. *Базисний* тип інновацій реалізується через відкриття та винаходи у сфері техніки й технологій. Базисний тип забезпечує формування нових видів дитячих книг (електронні, альтернативні формати видань). *Удосконалений* тип інновацій передбачає якісне поліпшення тих чи інших характеристик видання (зміну конструкції, додаткових елементів, матеріалів) та окреслює появу підвидів, типологічних груп та підгруп.

У роботі акцентується увага на *візуальності, анімаційності, інтерактивності та віртуальності* як основних принципах проектування дитячої книги. Ці принципи засвідчили перехід проектних тенденцій від імітації об'єму на площині до матеріалізації візуальних образів книги в реальному та віртуальному середовищах, що мають значення для психоемоційного розвитку дитини.

10. Створено концептуально-схематичну модель розвитку дитячої книги в Україні, у якій обґрунтовано механізм взаємодії національних структурних рівнів (змістового, образотворчого, архітектонічного) із інноваційними проектно-художніми засобами й технологіями інших країн. Графічна візуалізація моделі представлена у вигляді циліндра, головна вісь якого спрямована вгору та в перерізі окреслює шляхи формування нових типологічних одиниць дитячої книги під впливом світових інновацій. Окреслена модель розвитку дитячої книги в Україні дозволяє визначити пріоритетні аспекти проектування, а саме:

- прогресивний розвиток української культурної автентичності в жанровому та мовному просторі;
- збереження національних традицій та специфіки світосприйняття в графічно-зображальних елементах (типографіці, ілюстраціях, декорі);
- використання світових інновацій у конструкціях, інструментах матеріалах, опанування передових інтерактивних та мультимедійних технологій проектування;
- активізація власного інтелектуально-творчого та виробничого ресурсу.

Українська дитяча книга, синтезуючи новітні досягнення науки, і зберігаючи при цьому глибинну сутність української культури, має значний потенціал, щоб стати основою формування національно свідомої творчої індивідуальності дитини в Україні та здобути високий рівень конкурентоздатності на світовій арені.

Матеріали дисертації знайдуть застосування в сферах українського книгодрукарства та графічного дизайну. Вони можуть скласти основу для майбутніх досліджень з теорії та практики вітчизняного дизайну, а також стати корисними при розробці навчальних програм, складанні лекційних курсів, написанні посібників та інших науково-методичних видань для студентів вищих художньо-промислових закладів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Грисюк М.П. Дитяча книга Західної України: видавництва, особливості, сучасний стан / М.П. Грисюк // Вісник ХДАДМ: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В.Я. Даниленка. – Харків: ХДАДМ, 2011. – № 3. – С. 27–30.
2. Єфімова М.П. Виникнення та етапи формування дитячої книги / М.П. Єфімова // Вісник ХДАДМ: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В.Я. Даниленка. – Харків: ХДАДМ, 2012. – № 8. – С. 12-15.
3. Єфімова М.П. Проектування тактильних книг для дітей із вадами зору в Україні та за кордоном / М.П. Єфімова // Вісник ХДАДМ: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В.Я. Даниленка. – Харків: ХДАДМ, 2014. – № 2. – С. 121–124.
4. Єфімова М.П. Інтерактивна дитяча книга в Україні: становлення та перспективи // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр.: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2014. – №19. – С. 259–263.
5. Єфімова М.П. Типологія дитячої книги // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр. : Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2015. – №20. – С. 143–147.
6. Єфімова М.П. Видавництва дитячої книги: новітні видавничі технології // Теорія та практика дизайну: зб. наук. пр. – К.: Дія, 2015. – №7. – С. 53–61.
7. Єфімова М.П. Інноваційні технології проектування і виробництва дитячих книги / М.П. Єфімова // Вісник ХДАДМ: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В.Я. Даниленка. – Харків: ХДАДМ, 2015. – № 7. – С. 28–32.
8. Yefimova M. Children's book structural levels: semantic, figurative, architectonic // British Journal of Science, Education and Culture. – London, 2015. – №11. – С. 727–734.

Наукові праці апробаційного характеру:

1. Єфімова М.П. Видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»: тенденції книжкового дизайну // Студентський науковий вісник / Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Луцьк, 2013. – №10. – С. 16–19.
2. Єфімова М.П. Сучасний стан і перспективи розвитку дитячої книги в Україні // Перспективні напрямки української науки: збірник статей учасників ІХХ Всеукр. наук.-практ. конф. «Інноваційний потенціал української науки – ХХІ сторіччя» (26 лютого – 6 березня 2013 р.). – Т. 1. – Видавництво ПГА. – Запоріжжя, 2013. – С. 23–25.
3. Єфімова М.П. Дизайн тактильної ілюстрації для дітей із вадами зору // Перспективні напрямки світової науки: збірник статей учасників ХХVІ Всеукр. наук.-практ. конф. «Інноваційний потенціал світової науки – ХХІ сторіччя» (7-11 квітня 2014 р.). – Т. 2. – Видавництво ПГА. – Запоріжжя, 2013. – С. 60–62.
4. Єфімова М.П. Видавництво українських дитячих книг шрифтом Брайля // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень / Матеріали VІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і аспірантів (14–15 травня 2014 р.). – Т. 3. – Луцьк, 2014. – С. 90–93.

5. Єфімова М.П. Книга як модель сприйняття світу дитиною // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень / Матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і аспірантів (12–13 травня 2015 р.). – Т. 1. – Луцьк, 2015. – С. 149–153.

6. Єфімова М.П. Проектування тактильних книг для дітей із вадами зору в Україні та за кордоном // Реклама як художньо-комунікативні практики / Матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. (27 березня 2014 р.). – Харків, 2014. – С. 33–36.

7. Єфімова М.П. Тактильная книга для детей с нарушениями зрения: мировые тенденции и украинские реалии // Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии / Сб. ст. по мат. XXI междунар. заочн. научн.-практ. конф. – Москва, 2014. – №2 (21). – С. 66–72.

8. Єфімова М.П. Видавництва дитячої книги в Україні: новітні видавничі технології // Теорія та практика дизайну / III Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ, 2015. – С. 23–26.

АНОТАЦІЯ

Єфімова М.П. Дизайн дитячої книги України: проектно-художні принципи і засоби. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 17.00.07 – дизайн. – Харківська державна академія дизайну і мистецтв МОН України. – Харків, 2015.

У дисертаційному дослідженні розкрито аспекти дизайну сучасної дитячої книги України. В роботі досліджуються передумови, історія виникнення та розвитку дитячої книги в Україні та за кордоном, особливості її проектування; проведено аналіз продукції видавництва і розроблено типологію та класифікацію дитячої книги.

Виокремлено структурні рівні дитячої книги (змістовий, образотворчий, архітектонічний); розглянуто особливості взаємодії шрифту, художньо-графічного оформлення та конструктивних рішень дитячих книг; охарактеризовано художньо-технологічні процеси створення дитячих видань.

Виявлено глобалізаційні та національні чинники в дизайні дитячої книги; виділено інноваційні технології в її проектуванні та обґрунтовано модель розвитку дизайну дитячої книги України.

Ключові слова: дитяча книга, дизайн, ілюстрація, шрифт, конструкція, інноваційні технології, змістовий рівень, архітектонічний рівень, образотворчий рівень.

АННОТАЦИЯ

Ефимова М.П. Дизайн детской книги Украины: художественно-проектные принципы и средства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.07 – дизайн. – Харьковская государственная академия дизайна и искусств МОН Украины. – Харьков, 2015.

В диссертационном исследовании раскрыты аспекты дизайна современной детской книги Украины. В работе исследуются предпосылки, история возникновения и развития детской книги в Украине и за рубежом, особенности ее проектирования; проведен анализ продукции издательств и разработана типология и классификация детской книги.

Обнаружено, что эволюция детской книги Украины происходила в контексте мировых организационно-технических и художественно-проектных инноваций, которые отразились в следующих этапах: переход от рукописной книги к печатной, выделение детской литературы в отдельную группу, расширение ее типологического и тематического ряда, массовое издательство детской книги, переосмысление структурной целостности и профессиональных средств. Установлено, что наиболее активные фазы эволюции отечественной детской книги происходили в процессе синтеза художественно-проектных методов и заимствованных технологий с собственными поисками художественного образа. Показано, что современный процесс издательства детской литературы Украины характеризуется ростом количества отечественных издательских центров и общим повышением качественного уровня книжной продукции.

Книгу рассмотрено как модель восприятия мира ребенком, который формируется через интерпретацию функционального назначения (творческо-моделирующая, учебно-познавательная, игровая, информационная функции). Это определяет концептуальную основу издания (творческая, образовательная, религиозная, игровая, коммуникативная концепции) и обосновывает появление типологических единиц детской книги.

По способу подачи информации детские книги представлены печатным, электронным и альтернативным форматами изданий; по возрастному критерию, по способу восприятия (визуальная, звуковая, тактильная, вкусовая, ароматическая детские книги), по способу работы с книгой (перелистывание, складывание / раскладывание, включение / выключение).

Установлено, что детская книга как целостный объект включает в себя три основных структурных уровня: содержательный, изобразительный и архитектурный. Структурные уровни детской книги тесно связаны и взаимодействуют между собой, поэтому книга как дизайн-объект является результатом их органического синтеза. Выявлено, что трансформации книжного блока (один книжный блок, сочетание нескольких книжных блоков; раскладной книжный блок) и иллюстраций (плоскостная и объемная трансформации) обеспечивают переосмысление конструктивных качеств издания и обосновывают переход детской книги в объемно-пространственную структуру. Проектирование детской книги предполагает тесное переплетение технологических процессов изготовления полиграфической продукции, электронных продуктов, промышленных изделий и элементов дизайна среды, а также использование различных современных материалов и конструкций.

Доказано, что художественно-технологические особенности шрифтовой, предметной, сюжетно-тематической, орнаментально-декоративной, символической иллюстрации направленные на достижение объемности за счет использования традиционных и новаторских техник исполнения (в пределах плоскости листа) и конструктивных изменений объемно-пространственной структуры изображения (плоскостные, барельефные, горельефные иллюстрации). В исследовании также обращено внимание на визуальность, анимационность и виртуальность как основные принципы проектирования детской книги.

Рассмотрены глобализационные и национальные факторы в дизайне детской книги; выделены инновационные технологии в ее проектировании и обоснована модель развития дизайна детской книги Украины. Выявлено, что глобализационные процессы накладывают отпечаток на все структурные уровни детской книги – содержательный (жанровый и языковой аспекты), изобразительный (стандартные шрифты, использование коллажа, заимствование из иностранных изданий популярных стилей – минимализма, примитивизма, гиперреализма) и архитектурном (заимствование достижений мировых издательских технологий, компьютерных инноваций в формообразовании книги).

Ключевые слова: детская книга, дизайн, иллюстрация, шрифт, конструкция, инновационные технологии, содержательный уровень, архитектурный уровень, изобразительный уровень.

ANNOTATION

Yefimova M.P. The design of the children's book of Ukraine: projected and artistic principles and means. – Handwriting.

The dissertation for the obtaining the Candidate of art study scientific degree in specialty 17.00.07 – design. – Kharkiv state academy for design and arts Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2015.

The aspects of the modern children's book design of Ukraine are discovered in the given research. The reasons, the history of origin and development of the children's book in Ukraine and abroad and the peculiarity of its projection are researched in the dissertation; carried out analysis of the publishing houses production and the typology and classification of the children's book are worked out.

The children's book structural levels (semantic, descriptive and architectural) are distinguished; the peculiarity of the interaction between print, artistic and graphic decoration and structural solutions of children's book are considered; the artistic and technological processes of creating children's publications are described.

The global and national factors in the children's book design are revealed; the innovative technologies in its projecting are distinguished and the model of the children's book of Ukraine development is proved.

Key words: children's book, design, illustration, print, construction, innovative technologies, semantic level, architectural level, descriptive level.

Наукове видання

ЄФІМОВА Марія Петрівна

ДИЗАЙН ДИТЯЧОЇ КНИГИ УКРАЇНИ:
ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНІ ПРИНЦИПИ І ЗАСОБИ

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства
17.00.07 — дизайн

Підписано до друку 23.12.2015 р.
Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк: різнографія.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.
Замовлення №214

Виготовлювач – Вежа-Друк
Надруковано у видавництві «Вежа-друк»
(м. Луцьк, вул. Бойка, 1, тел. (0332)-29-90-65)
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.